

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Катя Дионисиева,
на **дисертационен труд** за присъждане на образователна и научна
степен „**доктор**“ в научно направление
1.2 Педагогика (Специална педагогика)

на тема:

ОБУЧИТЕЛНИ СТРАТЕГИИ ПРИ ВИСОКО ФУНКЦИОНИРАЩИ УЧЕНИЦИ ОТ АУТИСТИЧНИЯ СПЕКТЪР

разработен от докторант **Мария Харталами**
с научен ръководител: **доц. д-р Неда Балканска**

Представени материали:

- ✦ *Дисертационен труд* с обем 194 страници, от които 133 основен текст , включващ изложение по темата, формулирани от докторанта приноси, списък с публикации, библиография от 194 заглавия на английски език и 60 стр. приложения.
- ✦ *Автореферат* на дисертация за образователна и научна степен “доктор” от 49 стр. отразяващ в резюме съдържанието на дисертационния труд
- ✦ *Списък с публикации* на докторанта по темата на дисертационния труд – общо 3 самостоятелни разработки, всички представени на университетски докторантски четения и научна конференция

Актуалност на разработката:

Приобщаващото образование на деца със специални образователни потребности поставя високи изисквания пред учителите от общообразователното училище и специалните педагози. Приложението на съвременни образователни технологии с доказана ефективност в практиката изисква от учителя знания и умения за подбор и адаптиране едновременно на диагностични и обучителни методи и техники за разкриване и използване на потенциала за учене у всеко дете. При високо функциониращите ученици-аутисти изборите на обучаващите са трудни поради голямото разнообразие във функционалните характеристики, които налагат строго индивидуален подход. В това отношение дисертационният труд на М. Харталами изследва тенденциите в съвременните практики на работа с аутисти и дискутира ползите от въвеждането на нетрадиционни терапевтични техники в подкрепа на образователните цели.

Съдържателна характеристика:

Дизайнът на дисертационния труд следва традиционната структура: увод, три глави – литературен преглед, дизайн на собственото изследване и анализ на резултатите, последвани от дискусия и заключение. М. Харталами

формулира и го разграничава от някои сходни състояния, като се позовава на експертни за научните и практическите приноси на дисертацията и добавя списък с публикациите по темата.

Уводът насочва вниманието към значимостта на проблема и акцентира върху определящите успеха на образователната интеграция на учениците с високо функциониращ аутизъм фактори, а именно – общуване, социално взаимодействие и поведение. Докторант М. Харталами маркира още тук някои специфични характеристики на този тип аутисти и го разграничава от някои сходни състояния, като се позовава на експертни заключения.

Първа глава е посветена на изучаването на теоретичните постановки на аутизма – дефиниции, класификации, сравнителна характеристика на лицата с високо функциониращ аутизъм (ВФА) и представители на други типове аутистични нарушения. Изведени са основни показатели, по които се прави съпоставянето: социални умения, комуникативни и езикови способности, взаимодействие с околните, поведенчески особености. Внимание е отделено и на конкретни характеристики, свързани с учебната среда - социални и комуникативни умения, и поведенчески особености на учениците-аутисти. В контекста на това проучване са представени и ефективни комуникативни стратегии за работа в класната стая с ученици с ВФА (Раздел 1.1.)

В следващия раздел са разгледани кратко данни за етимологията, разпространението и диагностиката на растройствата от аутистичния спектър (РАС). Описани са изследвателски методи, които допринасят за изясняване на причините за нарушението и водят до промяна в концепцията за аутизма. Направен е преглед на източници, които третират променливите проблеми в диагностиката и механизмите на диференциалната диагностика в рамките на РАС и в сравнение на аутисти с лица с други нарушения на развитието. Повече внимание докторантката отделя на характеристиките на коморбидни състояния при РАС като тревожност, биполарно растройство, епилепсия, чуплива X-хромозома, интелектуална недостатъчност и др., които са предпоставка за по-специфично функциониране и потребност от диференциран подход в обучението. Представени са примери от диференциално проучване на сходна симптоматика при деца с дефицит на вниманието и хиперактивност и деца с РАС.

В литературния преглед са представени и методи за интервенция и терапия на ученици с ВФА, използвани успешно в различни образователни институции. Описани са, както придобили широка популярност методи като ТЕАСН и АВА, така и диети, лекарствени терапии, терапии с използване на помощни технологии (ААС), които в различни комбинации могат да облекчават социалното функциониране на лицата с РАС. Към този преглед докторантката добавя и целево проучване на игровата дейност на децата с ВФА, комуникативните им особености и потребности, аспекти на социализацията им

и решения в тази насока. Този преглед включва много практически съвети и модели на работа на базата на проучен опит.

В този литературен обзор е представен и един малко познат терапевтичен модел, който е тясно свързан с последващото практическо проучване на докторанта – терапия чрез танц. Обоснована е ролята на танцовото движение в терапията на децата с ВФА на базата на доказателствен материал от специализираната литература. Описани са специфичните техники и ползите от прилагането ѝ при аутисти. Логично е потърсена връзка между този модел за терапия и вече утвърдени методи, описани по-рано от докторанта. В завършек на теоретичния раздел са представени стратегиите за обучение на ученици с ВФА, отново в контекста на значимите за обучението умения – социални, комуникативни и поведенчески.

Цялостното впечатление от теоретичната постановка на проблема и направения литературен преглед е много добро. М. Харталами показва академичен усет към структуриране и представяне на водещия проблем с подходящо съотношение на детайли и обобщения в отделните компоненти на проучването.

Втора глава представя на дизайна на експерименталната работа. Последователно и ясно са формулирани целите, задачите и хипотезите на изследването. Извадката на участниците в проучването е описана надлежно – 42 ученика с ВФА на възраст 7-12 г., разделени на две групи – експериментална и контролна. Следва стегнато описание на методологията на изследването, което условно има два периода на реализация в рамките на 6 мес., но резултатите обосновано са представени обобщено. Прави впечатление авторският характер на методиката “Стратегии за обучение на ученици с ВФА на възраст 7-12 г.”, която е разработена на основание на задълбочено предварително изучаване на проблема и очакваните резултати от приложението ѝ. Измерването на резултатите от приложението на методиката е направено чрез тест за отчитане на социалните и комуникативните умения и академичната успеваемост, чийто образец е даден в приложение. Представени са и използваните методи за статистическа обработка на данните от изследването.

Трета глава включва качествен и количествен анализ на резултатите, като за целта са изведени критерии за всеки един от тях. Следват анализите по зададените показатели – социални умения, комуникативни умения и академична успеваемост. Резултатите са представени таблично и графично и допълнени от кратка обобщена оценка в сравнителен план за ЕГ и КГ в началото и в края на експерименталния период. Направена е и сравнителна оценка на постиженията по всеки показател в двете групи за трите форми на работа в началото и края на периода. (табл. 7-9) Проследени са динамиката и резултатите по всеки показател спрямо възрастта/класа на обучаваните поотделно за всяка група (табл. 10-12) и в сравнителен план между ЕГ и КГ

(табл.13-15). Като цяло в този раздел качественият анализ на резултатите от експерименталната работа е под очакванията.

В следващата **дискусия**, която би могла да бъде раздел на трета глава, М. Харталами подлага на цялостно обсъждане резултатите от изследването и подчертава тяхната зависимост от множество фактори, влияещи на развитието на социалните и комуникативните умения, и академичната успеваемост в двете групи ученици-аутисти, отчита влиянието на допълнителни странични ефекти.

Дискусията и **заключението** позволяват да бъде обоснована защитата на издигнатите хипотези. В допълнение тук са направени някои препоръки, произтичащи от опита на изследователя и в полза на по-нататъчното приложение на разработените обучителни стратегии.

Приносите от изследователска работа на М. Харталами, представена в дисертационния труд, са коректно изведени и удостоверяват постигането на поставените цели.

Авторефератът отговаря на изискванията и коректно отразява съдържанието на дисертационния труд .

Научната работа на докторантката има висока академична стойност. Правят впечатление научният стил, коректното ползване на литературни източници и извличането на релевантна информация, представянето и дискутирането на конкретни проблеми по темата на изследването. Намирам за значими резултатите от експерименталната работа и приносите на докторант М. Харталами за обогатяване на педагогическата практика и търсенето на приемливи решения за ефективно обучение на ученици с ВФА.

Бележки по разработката:

- В литературния обзор, както и в описанието на критериите за обработка на емпиричните данни има повторение на информация, което е може да се избегне. (I глава - раздел 1.3, стр.44-46; раздел 1.5, стр.79-81) и (III глава – раздел 3.1, стр. 91-92; раздел 3.2, стр. 93/96/98)
- При анализа на резултатите от изследването доминира количественият анализ за сметка на качествения и донякъде ощетява аргументираното доказване на издигнатите хипотези.

В **заключение** изразявам убеждението си, че рецензираният дисертационен труд има достатъчно качества за **положителна оценка**. Ето защо предлагам на членовете на уважаемото Научно жури **да гласуват присъждане** на научна степен **„доктор“** на **Мария Харталами** в професионално направление 1.2 Педагогика (Специална педагогика).

17.05.2019 г.
гр. София

Изготвил становището:
(доц. д-р Катя Дионисиева)